

ԽՈՒՆԵՐԱՆ ԵՒ ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Մեր երկիրը սարսափելի փորձութեան է ենթարկւած այժմ։ Խուլերան մեր երկրումն է, սկսելով Բաքուում յունիսի 6-ից, ուր նա եկել էր Պարսկաստանից, անցնելով Անդրկասպեան երկրի վրայով։ Բաքուում սկսած որից Խուլերան արագ զարգացաւ, ճարակելով սկզբում մանաւանդ քաղաքի երրորդ բաժինը, ուր մեծ թւով բանւորներ էին բնակուում, ապա և քաղաքի այլ բաժինները։ Սարսափահար բաքւեցիք սկսեցին ցրւել երկրիս ամեն կողմերը, գլխաւորապէս Շուշի քաղաքն ու շրջակայ գաւառների զիւղերը, Գանձակ, Թիֆլիս և այլ տեղեր։ Ուստի բանւորները մեծ բազմութեամբ ծովով անցան Հաշտարիւսան և առհասարակ եւրոպական Ռուսաստան։ Եւ ամեն մի տեղ, ուր Խուլերայի ստորակէտ-բացիլլաներով վարակւած բաքւեցիք անարգել մուտք գործեցին, վարակւեց և հիւանդութեան նոր բոյն դառաւ։ Բաքուում մեռնողների թիւը հասաւ յունիսի վերջերքին օրական մինչ 280 հոգու, հաշիւ առնելով միայն պաշտօնապէս վկայւածները, չը նայած որ քաղաքը այդ ժամանակ ամենամեծ մասով արդէն դատարկւած էր։ Հռչակաւոր Բաքուն, որ այս վերջին երկու տասնեակ տարիներում աճել էր մինչ 120.000 բնակիչների, դատարկւեց արագ կերպով այնպէս, որ, ամիս չանցած, նորա մէջ մնացին, որպէս պնդում են, միայն երկու տասնեակ հազար հոգի։ Ոսկայն Կովկասի միւս վարակւած տեղերից և ոչ մէկը մօտաւորապէս անգամ մինչև օրս գոնէ այն ողբալի տեսարանը չի ներկայացրել, ինչ որ Բաքուն, որի եղած հասարակութիւնը, քաղաքային և այլ վարչութիւնները իրանց կատարելապէս սնանկ ցոյց ուին աղէտի մասին լուրջ մտածելու, ուր մնաց թէ նորա դէմ կուելու Գեղեցիկ օրինակ ցոյց տւեց այդ կողմից Թիֆլիս քաղաքը, ուր ձեռք առնւած հակախուլերական միջոցները կարողա-

ցել են մինչ օրս վարակումից մեռնողների թիւը պահպանել մէկիւր և իննի մէջ, իսկ խոլերական հիւանդների թիւը մինչ քսանից դէնը չը թոյլ տալ, չը նայած որ քաղաքը ամառայ աչս շոք եղանակներին դեռ ևս պահպանել է իւր՝ այդ սեզոնին սովորական կերպարանքը, սարսափի ու պանիկայի ենթարկւած չը լինելով:

Անշուշտ մինչ Մուրճա-ի հետեւեալ համարի լոյս տեսնելը կարելի կը լինի աւելի ամփոփ թւեր ժողովել և ներկայ հիւանդութեան էպիդեմիական բնաւորութիւնը աւելի պարզ որոշել: Բայց մեզ վերայ պարտք է դրւած զգուշացնել ժողովուրդը աւելորդ սարսափից և յորդորել նորան օգտել գիտութեան տւած խորհուրդներից: Բարի հետեւանքներին կարելի է հասնել միայն երբ համերաշխութիւն լինի մի կողմից գիտութեան մօտիկ կանգնածների և նորա խօսքը ըմբռնողների, միւս կողմից գիտութիւնից հեռու կանգնած ժողովրդական տգէտ խաւերի մէջ՝ խոլերայի դէմ ընդհանուր հաւատով կուելու համար: Դորանից բղխում է անհրաժեշտութիւնը մտաւոր ինտելիգենցիայի համար մօտիկ շփել ժողովրդի հետ և այն, ինչ մամուլը կարող է տալ՝ աւելի հեռուն տարածել: Դորա մէջն է միակ փրկութիւնը, որովհետեւ այժմեայ հանգամանքներում՝ որ և է այլ բանի վերայ յոյսեր զնելը միայն թիւրիմացութիւն կը լինի: Այդ ամենապարզ կերպով ապացուցեց ռուս ժողովուրդը Հաշտարխանում, Սարատովում և Ռոստովում Դոնի վերայ, ուր ամբոխը բռնաւոր չափերին հասցրեց իւր հակառակութիւնը գիտութեան ծառայողներին և իւր անհաւատութիւնը դէպի գիտութիւնը գործով ցոյց տւեց հիւանդներին հիւանդանոցներից զուտ դուրս բերելով փողոցները, բոլորովին չը կասկածելով որ դորանով նա յանցանք է գործում դէպի ամբողջ մարդութիւնը, տարածելով խոլերայի ստորակէտ-բացիլաները և վարակելով ամբողջ քաղաքը, դորանով ի հարկէ և միւս տեղերը, ուր որ կը փախչեն բժաշկիչները: Ոչ մի ուրիշ օրինակով չի կարելի աւելի շօշափելի կերպով ցոյց տալ այն վիճը, որ դժբախտաբար գոյութիւն ունի մարդկային հասարակութիւնների ինտելիգենտ և ոչ-ինտելիգենտ շրջանների մէջ: Եւ տարաբախտաբար այդ վիճը գոյութիւն ունի նաև մեր երկրում, թէև նա չի արտայայտւել այնպիսի բռնի ձևով, ինչպէս այդ եղել է Ռուսաստանի վերոյիշեալ քաղաքներում:

Վարելիին չափ փոքրացնել այդ իրար բաժանող վիհը, մարդկային ազդի այլ և այլ խաւերը իրար մօտեցնելով, կամ աւելի լաւ ասած՝ ստորին խաւերը վեր ու վեր բարձրացնելով—անհ թէ ինչը պէտք է լինի ամենքիս ձգտումը. առանց դորան անգամ ամենախելացի կարդադրութիւնները կը զարնւեն ամբոխի ապառաժ ժայռին առանց ցանկացած արդիւնքին հասնելու:

ԱԻԵՏԻՔ ԱՐԱՍԻԱՆԵԱՆՑ